
Expression of the character of nationality in phraseological units

Khaydarova Guzalkhon Khamdamjon kizi

oqituvchi123@mail.ru

Senior Lecturer,

Department 2 of Applied English Sciences,
Uzbekistan State World Languages University

Annotation

This article explores the linguocultural nature of phraseological units and their role in reflecting the interconnection between language, culture, and national mentality. The study examines the semantic, structural, and functional features of phraseological units, emphasizing their stability and idiomatic character within the language system. A comparative analysis of Uzbek and English phraseological units is conducted to identify both similarities and differences in their usage and meaning. Phraseological units are interpreted as cultural "codes" that encapsulate a nation's historical experience, traditions, moral values, and social norms. Special attention is given to imagery as a defining feature of phraseology, highlighting its origin in national ways of thinking and perception. The article also addresses key challenges in translating phraseological units, particularly the limitations of literal translation and the importance of preserving cultural relevance. The findings demonstrate that phraseological units not only enrich expressive speech but also serve as essential tools for effective intercultural communication. This research contributes to a deeper understanding of how language encodes cultural identity and provides insights valuable for linguists, translators, and scholars interested in cross-cultural studies.

Keywords

Phraseological unit, nationality, linguoculturology, semantics, mentality, imagery, cultural values, comparative analysis

Frazeologik birliklarda milliylik xarakterining ifodalanishi

Xaydarova Go'zalxon Xamdamjon qizi

oqituvchi123@mail.ru

Ingliz tili amaliy fanlar 2-kafedrasida katta

o'qituvchisi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya

Ushbu maqolada frazeologik birliklarning lingvokulturologik mohiyati, ularning milliy mentalitet, madaniyat va til o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni aks ettirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda frazeologizmlarning semantik, struktur va funksional xususiyatlari yoritilib, ular til tizimida barqaror, idiomatik birliklar sifatida namoyon bo'lishi ko'rsatiladi. Shuningdek, o'zbek va ingliz tillaridagi frazeologik birliklar qiyosiy jihatdan o'rganilib, ularning umumiy va farqli tomonlari aniqlanadi. Frazeologizmlar xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlar, axloqiy qarashlari va ijtimoiy munosabatlarini o'zida mujassam etgan madaniy "kodlar" sifatida talqin qilinadi. Maqolada obrazlilik frazeologiyaning asosiy belgilaridan biri sifatida baholanib, uning milliy tafakkur mahsuli ekanligi asoslanadi. Shuningdek, frazeologik birliklarning tarjima jarayonidagi muammolari, xususan, so'zma-so'z tarjimaning har doim ham to'g'ri natija bermasligi, madaniy moslikni hisobga olish zarurligi ta'kidlanadi. Tadqiqot natijalari frazeologik birliklarning nafaqat til boyligini

oshirish, balki madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishdagi muhim vosita ekanligini ko'rsatadi. Shuningdek, maqolada frazeologizmlarning emotsional-ekspressiv xususiyatlari, ularning nutqdagi funksional o'rni, uslubiy imkoniyatlari hamda kommunikativ ahamiyati batafsil tahlil qilinadi. Har ikki til misolida inson xarakteri, ijtimoiy munosabatlar, axloqiy qadriyatlar va milliy stereotiplarning frazeologiya orqali ifodalanishi ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijasida frazeologik birliklar nafaqat til hodisasi, balki milliy madaniyat va tafakkurning muhim ko'rsatkichi ekanligi asoslab beriladi. Ushbu ish lingvokulturologiya va qiyosiy tilshunoslik rivojiga muayyan hissa qo'shadi.

Kalit so'zlar *Frazeologik birlik, milliylik, lingvokulturologiya, semantika, mentalitet, obrazlilik, madaniy qadriyatlar, qiyosiy tahlil*

Выражение характера национальности в фразаологических единицах

Хайдарова Гузалхон Хамдамджон кизи
oqituvchi123@mail.ru
*Старший преподаватель 2-го отделения
английского языка и прикладных наук,
Узбекский государственный университет
мировых языков*

Аннотация *В данной статье рассматривается лингвокультурологическая сущность фразеологических единиц и их роль в отражении взаимосвязи языка, культуры и национального менталитета. Особое внимание уделяется семантическим, структурным и функциональным характеристикам фразеологизмов, которые выступают как устойчивые и идиоматические единицы языковой системы. В работе проводится сопоставительный анализ фразеологических единиц узбекского и английского языков с целью выявления их сходств и различий. Подчеркивается, что фразеологизмы представляют собой своеобразные культурные коды, в которых отражаются исторический опыт народа, его традиции, моральные ценности и социальные нормы. Образность рассматривается как ключевая характеристика фразеологии, являющаяся результатом национального мышления. Также в статье освещаются проблемы перевода фразеологических единиц, включая трудности, связанные с буквальным переводом и необходимостью учета культурного контекста. Делается вывод о том, что фразеологические единицы играют важную роль не только в обогащении речи, но и в обеспечении эффективной межкультурной коммуникации. Результаты исследования могут быть полезны для лингвистов, переводчиков и специалистов в области межкультурной коммуникации. В результате обосновывается, что фразеологические единицы являются не только языковым явлением, но и важным показателем национальной культуры. Данное исследование вносит определённый вклад в развитие лингвокультурологии и сопоставительного языкознания.*

Ключевые слова *Фразеологическая единица, национальность, лингвокультурология, семантика, менталитет, образность, культурные ценности, сопоставительный анализ*

Kirish

Til va madaniyat o'zaro uzviy bog'liq hodisalar bo'lib, har bir millatning o'ziga xosligi eng avvalo uning tilida namoyon bo'ladi. Til nafaqat insonlar o'rtasidagi aloqa vositasi, balki xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy merosi, dunyoqarashi va ijtimoiy tajribasini saqlovchi murakkab tizimdir. Har bir tilda shu xalqning asrlar davomida shakllangan urf-odatlar, qadriyatlar, axloqiy qarashlari va turmush tarzi mujassam bo'ladi. Shu sababli tilni o'rganish orqali nafaqat grammatik me'yorlar yoki lug'aviy boylikni, balki millatning ichki ruhiy olamini ham anglash mumkin.

Ayniqsa, tilning frazeologik qatlami bu borada alohida ahamiyat kasb etadi. Frazeologik birliklar – turg'un, ko'chma ma'noga ega bo'lgan, nutqda tayyor holda qo'llanadigan iboralardir. Ular oddiy so'z birikmalaridan farqli ravishda obrazlilik, emotsional-ekspressivlik va semantik yaxlitlik xususiyatlariga ega. Frazeologizmlar nutqni boyitadi, fikrni ta'sirchan va ravon ifodalashga xizmat qiladi hamda kommunikativ jarayonda estetik vazifa bajaradi. Shu bilan birga, ular xalqning dunyoni idrok etish usuli, tafakkur tarzi va hayotiy tajribasini aks ettiruvchi muhim vosita hisoblanadi.

Frazeologik birliklar xalqning ko'p asrlik kuzatuvlari, mehnat faoliyati, tarixiy voqealari va kundalik turmush tajribasi asosida shakllanadi. Shu bois ularda milliy mentalitet, xarakter va madaniy qadriyatlar yaqqol namoyon bo'ladi. Masalan, o'zbek tilidagi mehmondo'stlik, saxiylik, kattaga hurmat, jamoaviylik kabi tushunchalar ko'plab iboralarda ifodalangan bo'lsa, boshqa xalqlar tilida ularga xos bo'lgan pragmatizm, mustaqillik yoki tartib-intizom singari sifatlar aks etadi. Demak, frazeologizmlar tilning shunchaki bezagi emas, balki xalq ruhiyatining lisoniy ifodasidir.

Bugungi globallashtirish davrida turli madaniyat vakillari o'rtasidagi aloqalar kengayib borayotgan bir paytda frazeologik

birliklarni o'rganishning ahamiyati yanada ortmoqda. Chunki chet tilini chuqur egallash faqat grammatikani bilish bilangina cheklanmaydi, balki o'sha til egalarining madaniy tafakkurini aks ettiruvchi iboralarni ham tushunishni talab qiladi. Shu jihatdan frazeologik birliklarni qiyosiy va lingvokulturologik nuqtai nazardan tadqiq etish tilshunoslik, tarjimashunoslik hamda madaniyatshunoslik uchun dolzarb masalalardan biridir.

Mazkur maqolada frazeologik birliklarning lingvokulturologik mohiyati, ularning milliylik xarakterini ifodalashdagi o'rni hamda o'zbek va ingliz tillari misolida umumiy va farqli jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, frazeologizmlarning semantik, struktur va funksional xususiyatlari yoritilib, ularning milliy tafakkur va madaniyat bilan chambarchas bog'liqligi asoslab beriladi.

Asosiy qism

Lingvist olimlar – B.A. Larin, A. Kunin, V. Mokiyenko, Sh. Rahmatullayev va D. Normurodovlarning ishlarida frazeologizmlarning lingvokulturologik mohiyati chuqur tahlil qilingan. Ayniqsa, A. Kunin ingliz frazeologiyasining semantik tuzilmasini tahlil qilgan. O'zbek tilshunosligida Sh. Rahmatullayev frazeologik birliklarni to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilmaslik kerakligini, ularni milliy ruhda tushunish zarurligini ta'kidlagan. Til va madaniyat o'zaro uzviy bog'liqligini ko'rsatgan zamonaviy lingvokulturologik tadqiqotlar (masalan, E. Vereshchagin va V. Kostomarovlarning ishlari) frazeologizmlarni madaniyat kontekstida talqin qilishni tavsiya etadi. Shu nuqtai nazardan, ingliz va o'zbek frazeologizmlarini solishtirish orqali til orqasidagi xalq ruhiyati, axloqiy-me'yoriy qadriyatlar va milliy xarakterni tahlil qilish imkoniyati ochiladi (Boboxonov, 2025).

Millat madaniyati, milliy xakteri, psixologik xususiyatlari va mentaliteti haqidagi eng qimmatli ma'lumot manbalarini

frazeologik birliklarda topish mumkin. Tilning frazeologik fondi talabalarga millatning ulkan ma'naviy boyligiga kirish imkonini beradi va shu bilan birga madaniyatlararo muloqot jarayonida odamlarning o'zaro ta'siri va o'zaro tushunishining eng muhim vositasidir. Ifodali vosita sifatida frazeologik birliklar nutqimizni ham boyitadi. Frazeologik birliklar madaniy va milliy xususiyatlarning majoziy ma'noda timsolidir. Madaniy va milliy xususiyatlarni ta'kidlash usuli "til hamjamiyatining belgilangan madaniy va milliy makonida majoziy asosni talqin qilish" degan ma'noni anglatadi. Frazeologik birliklar ko'pincha ular tegishli bo'lgan til madaniyatining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi; bundan tashqari, ular o'sha millatning tarixini, dunyoga munosabatini, ular ishongan stereotiplarni va boshqalarni aks ettiradi. Bundan tashqari, frazeologik birliklar odatda milliy maqollar, xurofot va madaniy an'analardan shakllanadi va tilshunoslikning katta qismini ifodalaydi. Frazeologik birliklar dunyoning barcha tillari uchun umumiy, ammo o'ziga xos ifoda shakliga ega. Ularning milliy-madaniy xususiyatlari tarjima jarayonida namoyon bo'ladi.

Frazeologik birliklarning zamonaviy tilshunoslikdagi ahamiyati tobora ortib bormoqda. Bugungi globallashuv davrida turli xalqlar o'rtasidagi madaniy aloqalar kengaygani sari frazeologizmlarni chuqur o'rganish zarurati ham kuchaymoqda. Chunki aynan frazeologik birliklar orqali millatning o'ziga xos tafakkuri, qadriyatlar tizimi va kommunikativ uslubi namoyon bo'ladi. Ularni bilish chet tilini mukammal o'zlashtirishda ham muhim omillardan biridir. Til o'rganuvchi shaxs oddiy grammatik qoidalarni bilishi bilan birga, xalqning obrazli tafakkurini aks ettiruvchi iboralarni ham tushunishi lozim.

Frazeologik birliklar ommaviy axborot vositalari, adabiyot va internet nutqida ham faol qo'llanadi. Jurnalistik matnlarda ular fikrni ta'sirchan va esda qolarli tarzda yetkazishga xizmat qilsa, badiiy asarlarda qahramon xarakterini ochishda muhim vosita bo'ladi.

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda ayrim an'anaviy iboralar yangi ma'no kasb etib, zamonaviy nutq shakllariga moslashmoqda. Bu esa frazeologiyaning doimiy ravishda rivojlanib boruvchi tirik tizim ekanini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, frazeologik birliklarni ilmiy jihatdan tadqiq etish milliy madaniyatni saqlash va targ'ib qilishga ham xizmat qiladi. Har bir yangi avlod bu iboralar orqali ajdodlar tafakkuri, hayot tajribasi va ma'naviy merosi bilan tanishadi. Demak, frazeologizmlar til boyligi bilan bir qatorda milliy o'zlikning ham muhim ko'rsatkichidir.

Tilning frazeologik fondi millat madaniyati va mentaliteti haqida eng qimmatli ma'lumot manbaidir, chunki u xalqning afsonalar, urf-odatlar, marosimlar, odatlar, axloq, xulq-atvor va boshqalar haqidagi tasavvurlarini saqlaydi. B.A. Larin frazeologik birliklar har doim bilvosita xalqning qarashlarini, ijtimoiy tartibini va davr mafkurasini aks ettirishini ta'kidlagan. Millat madaniyatining uzoq davom etgan rivojlanishini o'z semantikasida aks ettiruvchi frazeologik birliklar madaniy munosabatlar va stereotiplarni, me'yorlar va arxetiplarni avloddan-avlodga saqlaydi va uzatadi. F.I. Buslaevning fikriga ko'ra, frazeologik birliklar o'ziga xos mikrokosmoslardir. Ular "ham axloq qonunini, ham ajdodlari tomonidan avlodlarga ishonib topshirilgan qisqa so'zda ifodalangan oddiy tuyg'uni" o'z ichiga oladi. Bu har qanday milliy tilning ruhi bo'lib, unda millat ruhi va uning o'ziga xosligi o'ziga xos tarzda ifodalanadi (Kopzhassarova, 2014).

Frazeologiya tilshunoslikning mustaqil sohasi sifatida frazeologik birliklarning semantik, struktur va funksional xususiyatlarini o'rganadi. Bu birliklar til tizimida barqaror shaklda mavjud bo'lib, ularning ma'nosi ko'pincha tarkibiy qismlarining lug'aviy ma'nosidan kelib chiqmaydi. Shu jihatdan ular idiomatik xarakterga ega bo'lib, nutqda o'ziga xos estetik va stilistik vazifani bajaradi. Frazeologizmlar orqali nutq boyiydi, ifoda ta'sirchanligi ortadi va kommunikativ maqsad yanada aniqroq amalga oshiriladi.

Frazeologik birliklar va milliylik tushunchasi o'zaro chambarchas bog'liqdir. Frazeologik birliklar komponentlari o'zaro mustahkam bog'langan, yaxlit ma'no ifodalovchi barqaror birikmalardir. Ularning asosiy xususiyatlariga turg'unlik, idiomatiklik, takrorlanuvchanlik va semantik yaxlitlik kiradi. Milliylik esa muayyan xalqning mentaliteti, dunyoqarashi, qadriyatlar va turmush tarzini ifodalovchi tushuncha bo'lib, aynan frazeologik birliklar orqali til sathida namoyon bo'ladi. Shu bois ko'plab tilshunoslar frazeologizmlarni xalqning madaniy "kodlari" sifatida baholaydilar.

Frazeologik birliklarda milliy xarakter va mentalitetning ifodalanishi alohida e'tiborga loyiqdir. Ular orqali xalqning dunyoni idrok etish usuli, axloqiy qarashlari va ijtimoiy munosabatlari namoyon bo'ladi. Masalan, o'zbek tilidagi "ko'z ochib yumguncha" iborasi tezlikni ifodalasa, "yuragi orqaga tortdi" qo'rquv yoki ikkilanishni bildiradi, "qo'li ochiq" esa saxiylikni anglatadi. Bu iboralar o'zbek xalqining hissiy dunyosi va ijtimoiy qadriyatlarini aks ettiradi. Ayniqsa, saxiylik, mehmondo'stlik va mehr-oqibat kabi tushunchalar o'zbek mentalitetining asosiy belgilaridan biri sifatida frazeologiyada keng ifodalangan (Raxmatullayev, 1982).

Ingliz tilidagi frazeologik birliklar ham inson xarakteri va ijtimoiy munosabatlarni ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Masalan, "break the ice" iborasi muloqotni boshlashni, "spill the beans" sirni oshkor qilishni, "a heart of gold" esa nihoyatda mehribon insonni anglatadi. Bu misollar turli tillarda frazeologik birliklar umumiy kommunikativ vazifani bajarsa-da, ularning mazmunida milliy tafakkur izlari mavjud ekanini ko'rsatadi.

Frazeologik birliklarning muhim belgilaridan biri – obrazlilikdir. Obrazlilik milliy tafakkur mahsuli bo'lib, har bir xalqning dunyoni qanday tasavvur qilishini aks ettiradi. Masalan, o'zbek tilida "tog'ni talqon qilmoq" (Rahmatullaev, 1978) iborasi katta kuch va jasoratni bildiradi. Bu yerda tog' obrazi qudrat va sinov ramzi sifatida namoyon bo'ladi. Ingliz

tilida esa "move mountains" iborasi shunga yaqin ma'noni ifodalaydi. Bunday o'xshashliklar turli xalqlarda umumiy insoniy tajriba mavjudligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, ayrim frazeologik obrazlar faqat muayyan millatga xos bo'ladi. Masalan, o'zbek tilidagi "non sindirish" iborasi do'stlik va yaqinlik ramzi sifatida talqin qilinadi. "Choy ustida gaplashmoq" esa ijtimoiy muloqot va samimiy suhbat an'anasini ifodalaydi. Bu iboralar o'zbek xalqining kundalik hayoti, urf-odatlar va madaniy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, boshqa tillarga so'zma-so'z tarjima qilinganda to'liq ma'nosini yo'qotishi mumkin.

Frazeologik birliklar milliy qadriyatlarni aks ettirishda ham muhim vosita hisoblanadi. Masalan, "kattaga hurmat, kichikka izzat" iborasi ijtimoiy axloq me'yorlarini ifodalasa, "mehnat qilgan – to'yadi" iborasi mehnatsevarlik g'oyasini targ'ib qiladi. Bu kabi iboralar jamiyatda ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ingliz tilida esa "time is money" iborasi vaqtning qadrini, "actions speak louder than words" esa amaliy harakatning ustuvorligini ifodalaydi. Bu esa ingliz madaniyatida pragmatizm va samaradorlik muhim o'rin tutishini ko'rsatadi (2012).

Milliy mentalitet frazeologik birliklar orqali yanada yaqqolroq namoyon bo'ladi. O'zbek tilida jamoaviylik va hamjihatlik muhim ahamiyat kasb etadi. "Bir yoqadan bosh chiqarish" iborasi hamkorlikni, "el bilan maslahat" esa kollektiv qaror qabul qilish an'anasini bildiradi.

Ingliz tilida esa individualizm kuchliroq aks etadi: "stand on your own feet" mustaqillikni, "mind your own business" esa shaxsiy hududga hurmatni anglatadi. Bu farqlar turli madaniyatlarda ustuvor qadriyatlar qanday shakllanganini ko'rsatadi.

Frazeologik birliklarni qiyosiy o'rganish ularning umumiy va farqli jihatlarini aniqlash imkonini beradi. Ba'zi iboralar turli tillarda semantik jihatdan yaqin bo'lishi mumkin: masalan, "yuragi toza" va "pure heart", "ko'ngli

keng" va "big-hearted". Biroq ularning obrazli asoslari va qo'llanish konteksti milliy xususiyatlarga ega bo'ladi. Shu sababli frazeologik birliklarni tarjima qilishda nafaqat lug'aviy ma'no, balki madaniy moslikni ham hisobga olish zarur (Boboxonov, (2025).

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, frazeologik birliklar til va madaniyatning uzviy bog'liqligini yaqqol namoyon etadi. Ular xalqning tarixiy xotirasi, ijtimoiy tajribasi va ma'naviy

qadriyatlarini o'zida mujassamlashtirgan noyob lingvistik birliklar hisoblanadi. Shu bois frazeologiyani o'rganish nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik va etnolingvistika uchun ham muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Ularni o'rganish lingvokulturologiya, tarjimashunoslik va qiyosiy tilshunoslik uchun muhim ahamiyatga ega. Globalizatsiya sharoitida frazeologik birliklarni saqlash va tadqiq etish milliy o'zlikni asrashning muhim vositasi hisoblanadi.

References:

1. Boboxonov, M. (2025). Frazeologizmlar orqali milliy xarakter va mentalitetning namoyon bo'lishi: ingliz va o'zbek tillari misolida. *Technical Science Research in Uzbekistan*, 3(4), 20–24.
2. Raxmatullayev, Sh. (1982). O'zbek tilining frazeologik lug'ati. – T.: Qomuslar bosh tahririyati.
3. Rahmatullaev, Sh. (1978). O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati, Toshkent.
4. Kopzhassarova, U. I., Shipitsyna A. Yu., Nurzhanova A. A., Buketov, Ye. A. (2014). *Karaganda State University*. Reflection of national culture in phraseological units of Russian and English languages Вестник КАРАГАНДИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА, ISSN 0142-0843201440.
5. <https://nsportal.ru/shkola/inostranye-yazyki/angliiskiyazyk/library/2012/08/19/angliyskie-poslovitsy-i-pogovorki-s>